

A TERMŐFÖLD ÉS A GYEP

Stefanovits Pál

A termőföld és a környezet ésszerű hasznosítása, ezen belül a legelők és a rétek helye a tájban, újra napjaink fontos kérdésévé vált. Mezőgazdaságunk átalakulásának jelen szakaszában, mind a termőföld adottságainak legkedvezőbb hasznosítása, mind a környezet, a táj jellegéhez való jobb alkalmazkodás számos kérdés újragondolását teszi szükségessé. Most, hogy már nem csak az ország határain belüli természeti, gazdasági és szociális viszonyokat kell mérlegelni a hosszú távú tervezésekhez, hanem európai léptékben kell gondolkodni, felül kell vizsgálni a művelési ág arányokat, valamint, hogy az egyes művelési ágak a számukra legkedvezőbb termőhelyen vannak-e?

A jövőkép megtervezésekor egyértelmű igény a szántóterületek csökkentése és a rét-legelő, valamint az erdő területének növelése. E tendencia valórváltásának azonban számos természeti és társadalmi feltétele van, amiért a végcél megfogalmazása önmagában még nem elegendő, hanem a közeli lépéseket, - a végcélba beillő átmeneti szakaszokat -, is meg kell tervezni.

Az ötvenes években magam is részt vettem hasonló munkában, amikor Kreybig Lajos irányításával, a talajtani térképek alapján meg kellett vizsgálni, hogy a legelők és a rétek a nekik megfelelő talajokon fekszenek-e és hogy a szántókkal való csere nem ad-e lehetőséget a művelési ágaknak megfelelő talajviszonyokhoz való illesztésre? Akkor a három termelőszövetkezeti város, Mezőtúr, Túrkeve és Karcag határát dolgoztuk fel, keresve azokat a lehetőségeket, melyek a területcserével mind a szántót, mind a réteket és legelőket a nekik jobban megfelelő talajokhoz juttatta volna. A legtöbb esetben ez úgy alakult, hogy a jobb talajokon fekvő gyepeket felcserélték a gyengébb talajú szántókkal. Ma ez a szemlélet tarthatatlan, még akkor is, ha sokak szemében ez a követendő út.

Ma már a gyepterületeket sem lehet egy kalap alá vonni, hanem úgy mint az erdők esetében, meg kell különböztetni a termelést előtérbe helyező termelő gyepeket, a talajvédő gyepektől, valamint a fenntartó gyepektől. Míg a termelő gyepek, minél nagyobb biomassza megtermelésével, egyben szem előtt tartva annak minőségét is -, addig a talajvédő gyepek elsődleges, - és sok esetben kizárólagos -, feladata a talaj, a táj védelme. A termelő gyepeken megengedhető, sőt sok esetben szükséges a műtrágyák használata, vagy a savanyú talajokon a meszezés. A talajvédő gyepek feladata a talaj védelme a víz és a szél pusztító hatásával szemben. A legeltetés és a kaszálás csak olyan mértékű lehet, hogy az a zárt növénytakarót ne bontsa meg. Műtrágyázást, meszezést mellőzni kell. A fenntartó rétek és legelők átmeneti kategóriát képviselnek az előbbi kettő között. Hasznosításuk, - mind a legeltetés, mind a kaszálás - velejárója állapotuk fenntartásának, de hasznosításuk kevésbé intenzív, mint a termelő gyepek esetében. Rendszerint nem kapnak műtrágyát és meszezést is csak szélsőségesen savanyú talajok esetében alkalmaznak.

A termelő gyepek létesítését a természeti és gazdasági viszonyok egyaránt megszabják. Általában a termékenyebb talajokon és kevésbé lejtős területeken létesíthetők. Gazdasági tényezők közül az állattartás fejlettsége befolyásolja használatukat. A talajvédő rétek és legelők talaja rendszerint gyenge termékenységű, sík vidéken a szikes, futóhomokos talajokon tartandók fenn, míg domb- és hegyvidéken a tagolt, meredek lejtők növénytakaróját alkotják. A fenntartó gyepek e két szélsőség közötti viszonyok hasznosítására alkalmasak és a termelési feladatok mellett igen lényeges szerepük van a környezet, a táj védelmében, képének kialakításában és megőrzésében.

A különböző gyepek talajai széles skálát ölelnek fel. A már említett szikesek, futóhomokok mellett a földes kopárok, a köves-sziklás váztalajok, a vízenyős területeken a réti, lápos réti, rétláp és ötész talajok, míg domb és hegyvidékeken a különböző erdőtalajok hordozzák a rétek és legelők növényzetét. Ezt a képet mutatja be BERÉNYI 1989-ben közölt térképén. Eszerint, ha a

talajtérképpel egybe vetjük, a gyepek nagy része a sziken, a homoki tájakon, valamint a középhegységi tájak erodált területein helyezkedik el. De a művelési ágak aránya, ezen belül a gyepterületek súlya időben is változó. Ugyancsak BERÉNYI (1989) dolgozta fel Kiskörös adatait kétszáz évre visszamenőleg, kimutatva a talajhasználat jelentős változásait.

"Ez a löszös és homokbuckás táj a XVIII. század végén még extenzív állattenyésztő agrárterület, a XIX. század elején piacra termelő szántóföldi növénytermesztés jellemző rá, amelyet a századfordulótól napjainkig az intenzív szőlő- és gyümölcsstermelés fokozatos térnyerése jellemez."

Hasonló feldolgozást közöl SÜLI-ZAKAR (1989) a Hortobágyra vonatkozóan:

"A Hortobágy mintegy 100 ezer ha kiterjedésű pusztai tája csak egy része annak a kb. 30 ezer km² nagyságú területnek, amelyet a Tisza és mellékfolyói a XIX. században még évről-évre elöntöttek az Alföldön. A folyószabályozás egyrészt megnövelte a legeltetésre alkalmas kultúrpuszta területét, másrészt lehetőséget teremtett új mezőgazdasági kultúra kialakítására is (rizs, haltenyésztés, víziszárnyas-tartás, stb.)"

A hegyvidéki területekről BERÉNYI (1989) a következőket írja:

"A kedvezőtlen adottságú hegy- és dombvidéki területeken is csökkent a mezőgazdasági, - ezen belül különösen a szántóterület, de itt inkább a földhasznosítási szerkezet módosulása volt jellemző, nőtt a rét és a legelő, illetve az erdő aránya."

Külön vizsgálatot érdemel a vizenyős területeken a művelési ág változása. Különösen a hatvanas-hetvenes években gyakori volt a vizenyős területek, völgytalpak lecsapolása, drénezése, majd szántóként hasznosítása. Ez nem csak a művelési ágot változtatta meg, hanem a táj esztétikai értékét is, mert a lecsapolással egyidejűleg a patakokat is új mederbe terelték, kiirtották a fűzeseket és az égereseket, amelyek a patak folyását követték. Mint szélsőséges esetet itt kell említenünk a Hanságot, melyet az ifjúsági táborok lakóinak nagy munkájával csatornáztak és lecsapoltak, hogy így rétet, vagy szántót nyerjenek. Ma már egyértelmű ennek a munkának hiábavalósága és a környezet romlása, úgyhogy az új cél az eredetibe közeli állapot visszaállítása.

Mi a jelenlegi helyzet? A tulajdonviszonyok visszaállítása, - ami helyes és jogos törekvés - számos kedvezőtlen kísérő jelenséggel terhelt a megvalósítása során. Míg a nagytáblás gazdálkodás idején a szántók szintvonalas művelésének a lehetősége adott volt, a visszajuttatott földek hegy-völgy irányú kisparcellái ennek még a lehetőségét is elválták. A meredek kisparcellák helyén létesített gyepeket újra feldarabolták, és visszaalakították szántóvá. Máshol a beerdősített, vízmosásokkal tagolt lejtős területeket újra szántóföldi művelésbe vették, letarolva a talajvédő erdőt. Sajnos még ma is általános az a vélemény, hogy mindenképp a szántónak kell elsőbbséget adni. Ezért a jó, termékeny talajokat csak szántóföldi művelésben tudják elképzelni, a kevésbé termékeny talajokat meliorációval meg kell javítani, hogy azután szántóföldi művelésbe lehessen venni. Csak a szántókat kell trágyázni, szikeseket és savanyú talajú szántókat meszezni, sem a rétet sem a legelőt nem, ugyanúgy mint ahogy az erdőt sem. Mindez úgy is megfogalmazható, hogy az a talaj ami nem elég jó szántónak, az lehet rét és legelő, vagy erdő. Ez az a szemlélet, amelyet meg kell változtatni! Minden termőföldnek meg van az a használati módja, amely az adott gazdasági- és szociális körülmények között a legmegfelelőbb. Minden művelési ág egyenrangú, csak az a fontos hogy a helyén legyen.

Mai helyzetünkben mi a teendő, hogy a rét és a legelő közgazdasági értékelése a helyére kerüljön? El kell fogadtatni, meg kell az érdekelteket győzni arról, hogy nem lehet cél a régi termelési célok és rendszerek, sem a régi kataszteri viszonyok visszaállítása. Újra kell mérlegelni, - most már a régi-új, vagy az új tulajdonosokat - minden földdarab jelenlegi állapotát és azt össze kell vetni a jelenlegi, és a közeljövőre reálisan előre jelezhető gazdasági viszonyok által diktált termelési célokkal. Ehhez kell igazítani a földhasználatot, a művelési ág megválasztását. Szükség lehet talajvédelmi tagosításra, a szétdarabolt kisparcellák összevonására, ha egy tulajdonosnak

több kis földje van. Legeltetési társulások életrekeltésével összesíteni kell a tagok földjét, fenntartva tulajdonjogukat. A ilyen törekvéseket gazdaságilag támogatni kell, és meg kell könnyíteni a jogi szabályozás egyszerűsítésével e hasznos törekvések végrehajtását.

IRODALOMJEGYZÉK:

BERÉNYI I.: 1989. Földhasznosítás, - Kiskőrös 1770, 1880, 1950, 1965.

In "Magyarország Nemzeti Atlasza" (szerk. Pécsi M.) Kartográfiai Vállalat, Budapest; 1-395.

BERÉNYI I.: 1989. Művelési ágak; Gyepterület. Területi eloszlás.

In "Magyarország Nemzeti Atlasza" (szerk. Pécsi M.) Kartográfiai Vállalat, Budapest; 1-395.

SÜLI - ZAKAR I.: 1989. Földhasznosítás. Hortobágy 1870, 1989.

In "Magyarország Nemzeti Atlasza" (szerk. Pécsi M.) Kartográfiai Vállalat, Budapest; 1-395.

Szerző: Prof.Dr. Stefanovits Pál a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Budapest, Nádor u. 7. 1051